

Cite: Martyshchenko, Bohdan (2025). Pryvatni hroshovi perekazy z-za kordonu: tendentsii ta vplyv na valovyi vnutrishnii produkt Ukrainy [Remittances: Trends and Impact on Ukraine's Gross Domestic Product]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 2 (60), 90—109.

УДК 339.7:338.1(477)

JEL Classification: F22, F24, O10, O52

БОГДАН МАРТИШЧЕНКО, аспірант

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: marbo97@ukr.net

ORCID: 0009-0000-2868-0931

ПРИВАТНІ ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ З-ЗА КОРДОНУ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВПЛИВ НА ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ УКРАЇНИ

Метою статті є дослідження приватних грошових переказів із-за кордону та їхнього впливу на внутрішній валовий продукт України (ВВП). Побудована схема аналізу охоплює дослідження міграційних процесів, порівняння обсягів приватних грошових переказів та прямих іноземних інвестицій як складника ВВП, характеристику напрямів використання переказів. У дослідженні використано офіційні дані й матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України та низки міжнародних організацій. Застосовано загальнонаукові (аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння) та спеціальні методи (економіко-статистичного аналізу, кореляційного та регресійного аналізу, а також економетричний інструментарій). Оцінено вплив приватних грошових переказів на ВВП через споживання та інвестиції. Змодельовано вплив приватних грошових переказів із-за кордону та прямих іноземних інвестицій на ВВП за допомогою програмного середовища R. Визначено ступінь зв'язку між незалежними змінними (приватними грошовими переказами з-за кордону та прямими іноземними інвестиціями); інтенсивність впливу кожної з незалежних змінних на залежну (ВВП); проведено тести на адекватність моделі; оцінено зміну ВВП залежно від зміни приватних грошових переказів із-за кордону та прямих іноземних інвестицій на 1 млрд дол. США. Актуальність дослідження зумовлена значною роллю приватних

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

грошових переказів у формуванні ВВП та стабілізації економіки, зокрема в умовах економічних криз. У статті продемонстровано, що приватні грошові перекази є важливим джерелом фінансових надходжень, які сприяють насамперед підтримці споживчого попиту. Новизна дослідження полягає в новітньому підході до аналізу грошових переказів, у кореляції з економічними показниками, що охоплює кількісні та якісні аспекти. Основні висновки свідчать про те, що переважну частину грошових переказів формують трудові мігранти. Офіційна статистика не повністю відображає масштаб постійної еміграції, а дані щодо зовнішньої трудової міграції фрагментарні, що ускладнює аналіз. Грошові перекази з-за кордону забезпечують зростання споживчого попиту та інвестицій як складників ВВП, відповідно до формули його розрахунку. Перекази мігрантів здебільшого спрямовують на споживчі витрати, натомість частка коштів, які інвестують у розвиток бізнесу, є незначною. Протягом останніх років обсяги грошових переказів переважно зростали, перевищивши обсяги прямих іноземних інвестицій, попри глобальні та регіональні потрясіння. Обидва показники сприяють підвищенню ВВП. Зміна географії зовнішньої міграції після 2014 р. спричинила збільшення частки неформальних переказів.

Ключові слова: міграція, приватні грошові перекази з-за кордону, прямі іноземні інвестиції, економічний розвиток, валовий внутрішній продукт, споживчий попит, інвестиції, економетрична модель.

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Приватні грошові перекази з-за кордону відіграють важливу роль у підтримці економіки України, особливо в умовах економічних криз і політичної нестабільності. Упродовж останніх років зростає співвідношення між обсягом приватних грошових переказів та валовим внутрішнім продуктом (ВВП) України; ці фінансові потоки з-за кордону вже більш ніж десять років перевищують прямі іноземні інвестиції, впливаючи на платіжний баланс та валютний курс країни. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень грошових переказів, залишаються недостатньо вивченими питання щодо їхнього впливу на економіку, зокрема відсутнє комплексне моделювання взаємозв'язку приватних грошових переказів із-за кордону та основних економічних показників України. Дослідження є актуальним через значний вплив приватних грошових переказів на ВВП та економічну стабільність, особливо під час криз. У статті показано, що ці перекази є важливим джерелом фінансових надходжень, які підтримують споживчий попит і можуть впливати на інвестиції в малий та середній бізнес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі вплив приватних грошових переказів на економіку країни має різне тлумачення. Наприклад, Ж.-Н. Франсуа (J.-N. Francois), Н. Ахмад (N. Ahmad), А. Кінслі (A. Keinsley), А. Нті-Адде (A. Nti-Addae) у статті «Heterogeneity in the long-run remittance-output relationship: Theory and new evidence» («Нерівномірність у довгостроковому зв'язку між приватними грошовими переказами з-за кордону та обсягом виробництва: теорія та нові докази») досліджують гетерогенність впливу грошових переказів на довгострокове економічне зростання у 80 країнах, що розвиваються, за період 1970—2014 рр.:

виявлено зміни обсягу виробництва від +0,59 % у Домініканській Республіці до -0,53 % у Боснії і Герцеговині (за умови зростання обсягу переказів на 1 %) [1].

А.-М. Абдулай (Abdul-Malik Abdulai) продемонстрував у своїй статті «The impact of remittances on economic growth in Ghana: An ARDL bound test approach» («Вплив приватних грошових переказів із-за кордону на економічне зростання Гани: підхід ARDL з обмежувальним тестом») позитивний вплив грошових переказів на економічне зростання в Гані в 1990—2020 рр.: збільшення надходжень переказів на одиницю породжує зростання ВВП на 8,3 одиниці за інших рівних умов [2].

У. Голдер (U. Golder), Н. Румалі (N. Rumaly), М. Камал Хоссейн (M. Kamal Hossain) та М. Нірап (M. Nigar) у статті «Financial progress, inward remittances, and economic growth in Bangladesh: Is the nexus asymmetric?» («Фінансовий прогрес, приватні грошові перекази з-за кордону та економічне зростання в Бангладеш: чи є зв'язок асиметричним?») висвітлюють асиметричний вплив грошових переказів на економічне зростання в Бангладеш на основі даних за 1988—2020 рр., а саме: зростання або зменшення переказів на 1 % призводить до зростання ВВП на 0,03 % або 0,07 % відповідно [3].

О. Позняк (O. Pozniak) у своїй статті «Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні» класифікував напрями використання грошових переказів від зовнішніх мігрантів залежно від економічної корисності та встановив, що такі трансферти нівелюють шосту частину наявної територіальної диференціації доходів населення України [4]. У статті «Комплексна оцінка обсягів доходів трудових мігрантів та грошових переказів» О. Позняк (O. Pozniak) та Г. Терещенко (H. Tereshchenko) представили шість прямих та непрямих методів оцінювання доходів та грошових переказів мігрантів: результати для 2007 р. становили від 2,5 до 11,37 млрд дол. США, а середньозважений показник — 4,67 млрд дол. США [5].

І. Майданік (I. Maidanik) у статті «Грошові перекази в Україні впродовж повномасштабної війни» дослідила тенденції формування приватних грошових переказів як в Україні, так і з України після повномасштабного вторгнення РФ. Було виявлено, що вимушені емігранти, котрі виїхали за кордон після 2022 р., мають невисокий потенціал до надсилання переказів на Батьківщину. Укупі з іншими причинами (об'єднання сімей за кордоном та зменшення ареалу охоплення даних унаслідок окупації територій) це призвело до зменшення потоків грошових переказів до України. Водночас незначна частина вимушених емігрантів отримує кошти від родичів або друзів з України [6].

Н. Тувакова (N. Tuvakova) у роботі «Емпіричні оцінки взаємного впливу українських закордонних приватних трансфертів і ВВП» на основі регресійних моделей зробила висновок, що грошові перекази з-за кордону зменшують ВВП (-0,22 % на кожен відсоток зростання трансфертів), рівень

безробіття ($-0,24\%$), обсяг експорту ($-0,28$) та імпорту ($-0,31$), кредитні ($-0,24$) та депозитні ставки ($-0,13\%$), а збільшують лише рівень зайнятості в промисловості ($+0,02\%$) [7].

Новизна. Новизна роботи полягає у використанні кількісних методів для оцінювання впливу приватних грошових переказів на ВВП України. Грошові перекази розглянуто в контексті сучасних демографічних тенденцій. Оцінено вплив приватних грошових переказів на ВВП через споживання та інвестиції. Побудовано модель впливу приватних грошових переказів із-за кордону та прямих іноземних інвестицій на ВВП України за допомогою сучасного програмного середовища R.

Метою цієї роботи є оцінювання впливу приватних грошових переказів із-за кордону на ВВП України. Для досягнення мети здійснено аналіз сучасних міграційних процесів, порівняння динаміки обсягів грошових переказів із прямими іноземними інвестиціями, охарактеризовано напрями використання переказів, а також побудовано економетричну модель, що дала змогу кількісно визначити інтенсивність їхнього впливу на ВВП.

Дані та методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Серед загальнонаукових — аналіз і синтез (для визначення основних тенденцій у динаміці приватних грошових переказів, прямих іноземних інвестицій та ВВП), а також методи порівняння та узагальнення. Емпіричну основу роботи становлять офіційні статистичні дані й матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України та міжнародних організацій, зокрема Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Міжнародної організації з міграції. Для виявлення взаємозв'язків та кількісної оцінки впливу приватних грошових переказів і прямих іноземних інвестицій на ВВП побудовано економетричну модель за допомогою програмного середовища R. Застосовано методи економіко-статистичного, кореляційного та регресійного аналізу; вибір моделі здійснювався за критеріями її статистичної значущості та адекватності (F-тест, коефіцієнт детермінації R^2 , аналіз залишків).

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Зовнішня міграція в Україні відіграє значну роль у формуванні економічних структур, зокрема ринку праці, зовнішньоторговельного балансу, фінансової стабільності.

З одного боку, завдяки доходам, заробленим в інших країнах, покращується життєвий рівень домогосподарств мігрантів, збільшується споживчий попит, що сприяє економічному зростанню. З іншого — надмірна еміграція українців інтенсифікує загрозу депопуляції, призводить до втрати частини трудового та інтелектуального потенціалу, що зрештою стає чинником гальмування економічного розвитку. Водночас, за підрахунками О. Позняка (О. Pozniak), 2008 р. за відсутності міграції рівень безробіття в Україні був у 1,6 раза вищим. Робота за кордоном є важливим джерелом

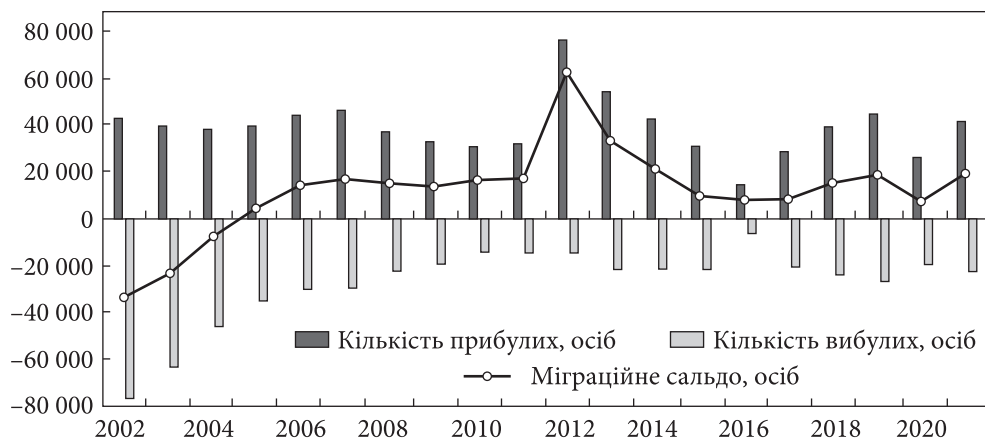

Рис. 1. Міждержавна міграція в Україні у 2002—2021 рр.
Джерело: побудовано автором за даними Держстату [10].

виробничого та життєвого досвіду [8, с. 11; 9, с. 197]. Принаймні так було до 2022 р., коли зовнішня міграція мала переважно трудовий характер. Однак унаслідок повномасштабного вторгнення РФ найбільшу частку емігрантів становлять вимушені мігранти.

За даними Державної служби статистики України (Держстату), різниця між щорічною кількістю прибулих та вибулих є додатною з 2005 р., а сукупне міграційне сальдо за 2002—2021 рр. становило +231 тис. осіб (рис. 1).

Доцільно зауважити, що імміграційні дані, як правило, більш надійні, ніж еміграційні, оскільки українці неохоче повідомляють державні органи про зміну місця свого проживання, зокрема коли мова йде про виїзд за кордон. «Дзеркальне» порівняння міграційних даних між Україною та різними країнами свідчить, що є, на жаль, суттєвий недооблік емігрантів [11, с. 8—10]. Тож наведені вище значення кількості вибулих та міграційного сальдо не відповідають реальним масштабам переміщень.

Один із найбільш очевидних аспектів впливу міграції на економіку — грошові перекази мігрантів на Батьківщину. До того ж, їх можна кількісно виміряти, а статистику публікують Національний банк України (НБУ) та Світовий банк. НБУ розраховує обсяги приватних грошових переказів, послугуючись методологією Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції (КПБ6), розробленого Міжнародним валютним фондом 2009 р. Відповідно до КПБ6, грошові перекази охоплюють готівкові та безготівкові предмети, які надходять через офіційні (банки, міжнародні системи грошових переказів, поштові відділення) або неофіційні (гроші або товари, що перевозяться через кордон) канали. Це переважно перекази мігрантів — резидентів нової економіки та чиста винагорода прикордонних, сезонних чи інших короткострокових працівників-нерези-

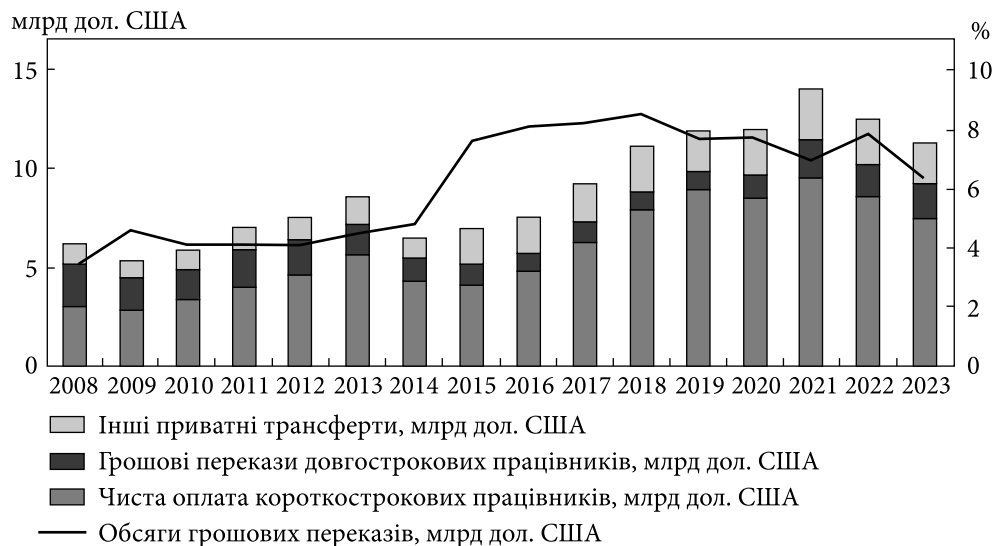

Рис. 2. Приватні грошові перекази з-за кордону у 2008—2023 рр. як сума складників
Джерело: побудовано автором за даними НБУ [15].

дентів. Невелику частину становлять інші приватні перекази — серед них є трансферти, що надходять від осіб, які не є трудовими мігрантами (це, наприклад, можуть бути українці або іноземці, які мають зв'язки з Україною: в обрахунку обсягу переказів НБУ не зважає на громадянство відправників та отримувачів) [12, с. 1; 13, с. 274; 14, с. 36].

Якщо говорити про термінологію, яку використовує Нацбанк, то приватні перекази становлять суму чистої оплати праці короткострокових працівників та приватних трансфертів. Чиста оплата праці — заробітна плата українців, зайнятих у компаніях-нерезидентах (на території України), а також доходи короткострокових (менше ніж рік) мігрантів за вирахуванням витрат та сплачених податків за кордоном. Приватні трансферти складаються з грошових переказів довгострокових мігрантів (котрі працюють понад рік за кордоном) та інших приватних переказів між резидентами та нерезидентами (рис. 2) [16, с. 2].

До категорії «вибулих» Держстат зараховує осіб, які офіційно змінили місце постійного проживання, тобто зареєстрували вибуття з України (рис. 1). Грошові перекази від цих людей стосуються категорії «Інші приватні трансферти» Нацбанку, яка становить усього 18 % обсягу переказів у середньому за 2008—2023 рр. (рис. 2) [15; 17]. Тобто інтенсивність постійної еміграції (рис. 1) не є основним фактором, що визначає обсяги грошових переказів із-за кордону.

Значно цікавіше було б поглянути на статистику зовнішньої трудової міграції, адже саме перекази від короткострокових працівників, які працюють

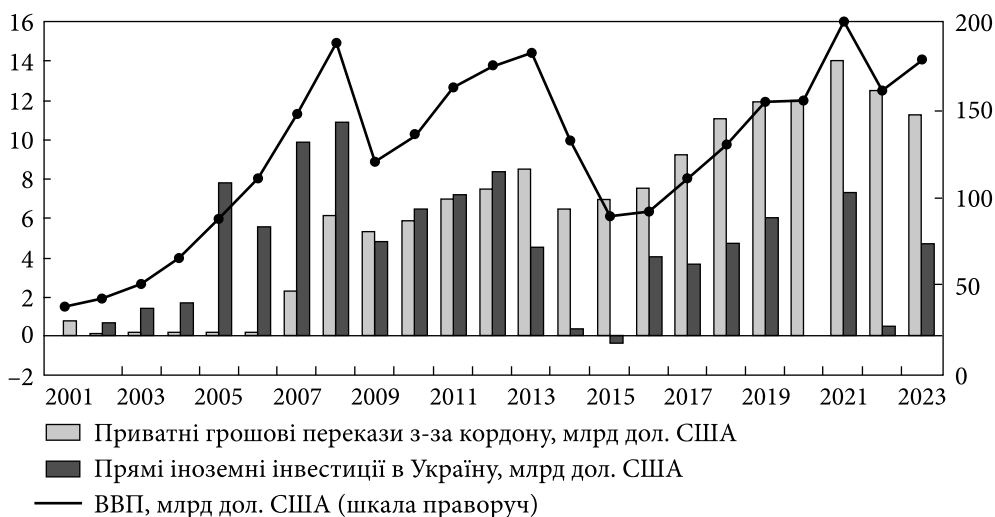

Рис. 3. Обсяги приватних грошових переказів та прямих іноземних інвестицій в Україну, як порівняти з ВВП у 2001—2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Держстату [10] та НБУ [15].

за кордоном менше ніж рік, становлять більшість загального обсягу переказів (рис. 2) (у середньому 64 % за 2008—2023 рр., разом із заробітною платою українців, зайнятих у компаніях-нерезидентах на території України). Ще 18 % — грошові перекази довгострокових працівників. Тобто перекази, пов'язані з трудовою міграцією населення, становлять 4/5 усіх переказів за цей період [15]. На жаль, статистики щодо кількості трудових мігрантів немає. Міністерство соціальної політики України 2018 р. повідомило про 3,2 млн українців, які постійно працюють за кордоном [18]. Приблизно так само оцінила показник Е. Лібанова (Е. Libanova) — 3 млн осіб станом на 2018 р. Держстат, як зазначає вчена, оцінює кількість трудових мігрантів найменше, адже вважає такими тільки тих, хто працює за кордоном до року (у середньому 1,2 млн осіб за різні проміжки упродовж 2005—2017 рр.) [19, с. 13—14].

Грошові перекази з-за кордону здатні не тільки покращити добробут домогосподарств-отримувачів, а й суттєво вплинути на макроекономічні показники країни походження мігрантів. Ці фінансові потоки мають переваги перед іншими джерелами зовнішнього фінансування, як-от іноземна допомога, кредити та прямі іноземні інвестиції, оскільки не потребують погашення чи обслуговування боргу й не залежать від проектів, де домінують іноземні інтереси [14, с. 4, 22].

Як видно з рис. 3, починаючи з початку XXI ст. обсяг приватних грошових переказів із-за кордону поступово зростає. Причому така тенденція на початку століття зумовлена не лише посиленням трудової міграції, а й

збільшенням обсягів переказів через офіційні канали: 2004 р. за рішенням Антимонопольного комітету України компанія-монополіст *Western Union* була змушена значно знизити тарифи на закордонні перекази в Україну, а 2006 р. Укрпошта отримала право здійснювати операції з іноземною валютою [14, с. 34—35]. Значний «стрибок» на графіку 2008 р. — запровадження в Нацбанку нової методології розрахунку обсягів грошових переказів із-за кордону — КПБ6 [20].

Уже 2013 р. обсяг приватних грошових переказів із-за кордону перевищив обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну, а особливо відчутною різниця між цими фінансовими потоками була у 2014—2015 рр. (на початку війни РФ проти України), 2020 р. (у розпал пандемії коронавірусної хвороби) та 2022 р. (коли відбулося повномасштабне вторгнення країни-агресора до України). У ці періоди обсяги прямих іноземних інвестицій були близькі до нуля. Роки зниження активності надсилання переказів із-за кордону збігаються з періодами зменшення ВВП (2009 р., 2014—2015 рр. та 2022 р.), єдине — 2015 р., на відміну від ВВП, перекази вже почали зростати, а 2023 р., навпаки, перекази зменшилися, а ВВП зріс. На переконання І. Майданік (I. Maidanik), зменшення потоків грошових переказів до України після 2022 р. було спричинено низкою факторів: складним матеріальним становищем вимушених емігрантів, об'єднанням сімей за кордоном та зменшенням ареалу охоплення даних унаслідок окупації територій [6, с. 22—23, 25—26].

На думку О. Малиновської (O. Malynovska), саме грошові перекази з-за кордону є найбільш стабільними та найменш вразливими до циклічності чи криз. Цю тенденцію можна простежити на рис. 3 та табл. 1 (у періоди нестабільності ВВП та прямі іноземні інвестиції знижувалися більш стрімко ніж перекази з-за кордону) [14, с. 22].

Якщо проаналізувати відношення приватних грошових переказів із за кордону до ВВП (рис. 4), то до 2018 р. цей показник мав тенденцію до зростання, перевищивши 2013 р. відсоток прямих іноземних інвестицій у ВВП, подібно до порівняння в абсолютних величинах вище. Суттєвий приріст інвестицій 2005 р. як в абсолютних величинах (рис. 3), так і як частки ВВП (рис. 4) стався насамперед завдяки реприватизації «Криворіжсталі» за

Таблиця 1. Зміна обраних макроекономічних показників проти попереднього року

Період	ВВП, %	Приватні грошові перекази з-за кордону, %	Прямі іноземні інвестиції в Україну
2009	–35	–13	–56
2014	–27	–24	–91
2022	–19	–11	–93

Джерело: розроблено автором на основі даних Держстату [10] та НБУ [15].

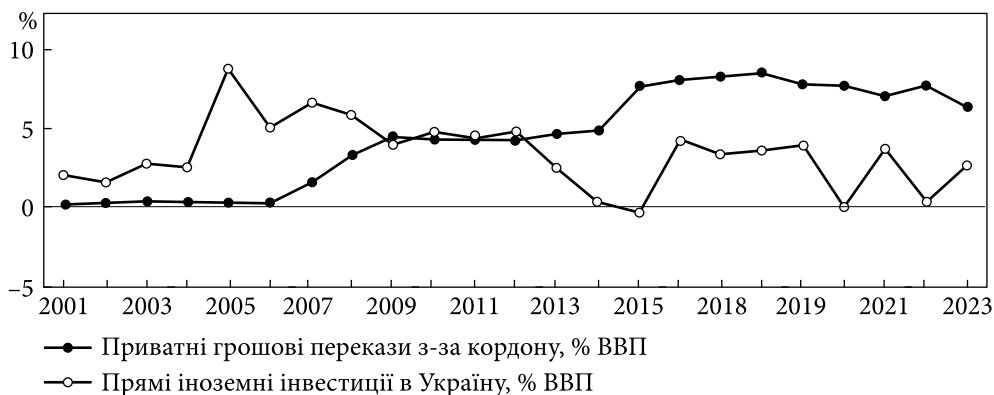

Рис. 4. Відношення приватних грошових переказів із закордону та прямих іноземних інвестицій до ВВП у 2001—2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Держстату [10] та НБУ [15].

4,8 млрд дол. США після перемоги Помаранчевої революції 2004 р. та зміни політичних еліт [21].

Загалом, за даними рис. 3 та рис. 4, упродовж 2008—2023 рр. обсяги грошових переказів зросли фактично удвічі, як в абсолютних величинах (із 6,2 млрд дол. США до 11,3 млрд дол. США), так і відносно ВВП (із 3 % до 6 %).

Як бачимо, вплив приватних грошових переказів на українську економіку є доволі значним. Відповідно до даних Світового банку 2020 р., за часткою грошових переказів із закордону у ВВП (10 %) Україна посідала третє місце серед країн Європи; їй передували Молдова (16 %) та Чорногорія (13 %) [22, с. 92]. Незначну відмінність від українських даних, наведених вище, можна пояснити різницею в методології розрахунку. Не дивно, що Україна стоїть поруч із цими країнами в рейтингу: відповідно до даних Світового банку за 2020 р., Україна мала найменший ВВП на душу населення серед країн Європи (\$3751), а Молдова (\$4375) та Чорногорія (\$7677) були серед останніх десяти в списку [23].

Щодо розподілу грошових переказів на офіційні та неофіційні канали, можемо констатувати, що після 2014 р. попит на офіційні канали зменшився: зокрема у 2008—2014 рр. їхня частка становила 86—87 %, 2015 р. — знизилася до 62 % і в наступні роки коливалася в межах 50—60 % (рис. 5). До 2014 р. більшість переказів надходило з РФ, здебільшого офіційними каналами завдяки низьким тарифам платіжних систем, але збройна агресія спричинила перерозподіл мігрантів на користь країн ЄС та зумовила зростання популярності неформальних каналів завдяки їхній доступності й близькості цих країн [24].

Що стосується використання грошових переказів, то опитування, проведене серед мігрантів у межах дослідження Міжнародної організації з

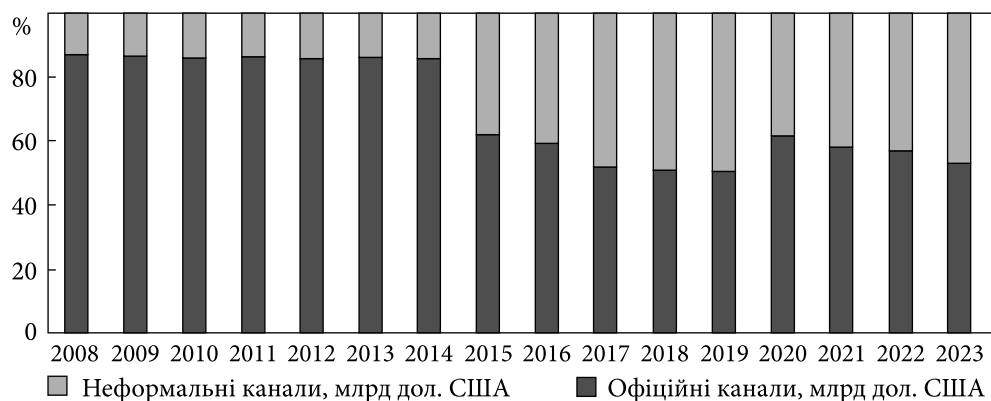

Рис. 5. Розподіл грошових переказів на формальні та неформальні у 2008—2023 рр.
Джерело: побудовано автором за даними НБУ [15].

міграції у 2014—2015 рр., засвідчило, зокрема, що у середньому 39 % грошових переказів, надісланих в Україну, мало бути використано на споживання, 49 — на заощадження, 52 — на купівлю або реконструкцію нерухомості та 6 % — на інвестиції в бізнес. Дійсно, за десять років ситуація могла змінитися, особливо зважаючи на фактор повномасштабного російського вторгнення 2022 р., але це поки що останнє комплексне дослідження напрямів використання приватних грошових переказів, надісланих в Україну. Варто зазначити, що респонденти обирали одночасно кілька варіантів відповіді, тому сумарний відсоток напрямів використання переказів становив більше ніж сто. Але якщо розглянути фактичний бюджет домогосподарств (із довгостроковими трудовими мігрантами), то частка споживання становила вже 82 %, що відповідає результатам опитувань у інших країнах Південно-Східної та Східної Європи. 17 % грошових переказів (або 94 % інвестицій) мали бути використані для ремонту або купівлі нерухомості, що, звісно, не є продуктивними інвестиціями. І всього 1 % загального середнього обсягу грошових переказів (6 % інвестиційного складника) було спрямовано на інвестиції в бізнес, фермерську чи іншу діяльність [25, с. 55—58].

Спробуємо оцінити вплив переказів мігрантів на ВВП, використовуючи його формулу. Є низка методів розрахунку ВВП. Зокрема, Держстат послуговується такими методами: виробничим, за категоріями доходу та за категоріями кінцевого використання — усі вони дають однаковий результат (рис. 3) [26, с. 13]. В економічній літературі метод за категоріями кінцевого використання називають витратним підходом. У його основі лежить така формула:

$$Y = C + I + G + NX,$$

де: Y — валовий внутрішній продукт, C — споживання, I — інвестиції, G — державні закупівлі, а NX — чистий експорт [27, с. 27].

Для того щоб оцінити вплив переказів на ВВП через споживання, необхідно знати, яка їхня частка витрачається на товари та послуги українського виробництва. Оскільки такої інформації немає, як орієнтир можемо взяти частку українських товарів та послуг у структурі споживання. За даними Держстату (2021 р.), товари становлять 65 % споживчого кошика середньостатистичного українського домогосподарства (з яких 53 % українського виробництва), а сукупність послуг, які становлять решту 35 % споживчих витрат, будемо вважати українськими [10; 28, с. 17].

Тож частка українських товарів і послуг у витратах середнього домогосподарства України становить близько двох третин ($65 \% \times 0,53 + 35 \% = 70 \%$). Отже, 82 % грошових переказів із-за кордону витрачається на споживання, із яких 70 % на товари та послуги українського виробництва. Скажімо, 2023 р. споживчий попит від грошових переказів (тоді вони становили 11,3 млрд дол. США) вірогідно збільшив ВВП на 11,3 млрд дол. США $\times \times 0,82 \times 0,7 = 6,5$ млрд дол. США (або 3,6 % ВВП). Це спрощене оцінювання, яке не бере до уваги мультиплікативного ефекту збільшення споживання та екстраполяції трансфертів на зростання цін [15; 28, с. 17].

Так само можемо оцінити вплив переказів на формування інвестицій як складника ВВП: $11,3$ млрд дол. США $\times 0,01 = 0,1$ млрд дол. США (або 0,1 % ВВП) [15].

Для моделювання впливу приватних грошових переказів із-за кордону та прямих іноземних інвестицій на ВВП було залучено економетричний апарат та програмне середовище *R*. Варто зауважити, що нижній горизонт вибірки було обмежено 2008 роком (табл. 2), тому що цього року Нацбанк почав публікувати статистику зовнішнього сектору відповідно до нової методології (КПББ), як зазначено вище [20].

Таблиця 2. Змінні, використані для побудови регресійної моделі

Змінна	Коментарі	Часовий діапазон
gdp (залежна)	Валовий внутрішній продукт, млрд дол. США (конвертовано за офіційним курсом НБУ)	I кв. 2008 р.
gem (незалежна)	Обсяг приватних грошових переказів із-за кордону, млрд дол. США	—
fdi (незалежна)	Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну, млрд дол. США	IV кв. 2023 р.

Джерело: розроблено автором на основі даних Держстату [10] та НБУ [15].

Спочатку було здійснено сезонну декомпозицію часових рядів. Як видно з рис. 6, усі змінні містять сезонну компоненту. Це було очікувано, адже дані квартальні.

Далі було застосовано оператор перших різниць та сезонне диференціювання (різниці з лагом 4 для квартальних даних). За такої комбінації трансформацій всі часові ряди стали стаціонарними ($p\text{-value} < 0,05$) (табл. 3).

Діаграми розсіювання з регресійними лініями (рис. 7) свідчать про наявність прямої залежності між приватними грошовими переказами з-за кордону й ВВП — з одного боку, та прямими іноземними інвестиціями й ВВП — з іншого. Також на рис. 7 видно, що перша залежність більш сильна.

Кореляційна матриця підтверджує висновки, отримані вище. До того ж, вона дає змогу кількісно оцінити щільність зв'язку між змінними. За даними

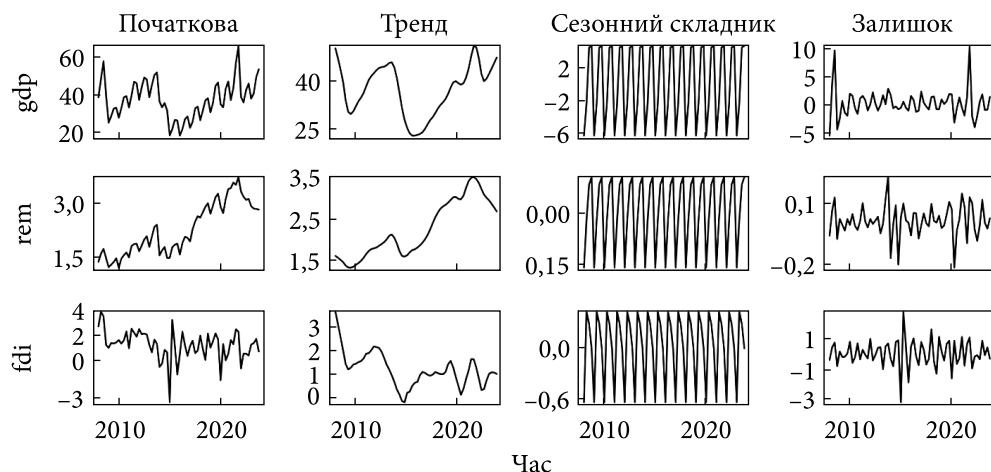

Рис. 6. Сезонна декомпозиція часових рядів *gdp*, *rem* та *fdi*
Джерело: побудовано автором за даними Держстату [10] та НБУ [15].

Таблиця 3. Результати розширеного тесту Дікі-Фуллера (ADF) на наявність одиничного кореня

Часовий ряд	Опис	p-value	Результат
gdp	Рівні	0,74	Нестационарний
rem	Рівні	0,78	Нестационарний
fdi	Рівні	0,11	Нестационарний
gdp	Перші + сезонні різниці	0,01	Стаціонарний
rem	Перші + сезонні різниці	0,01	Стаціонарний
fdi	Перші + сезонні різниці	0,01	Стаціонарний

Джерело: розроблено автором на основі даних Держстату [10] та НБУ [15].

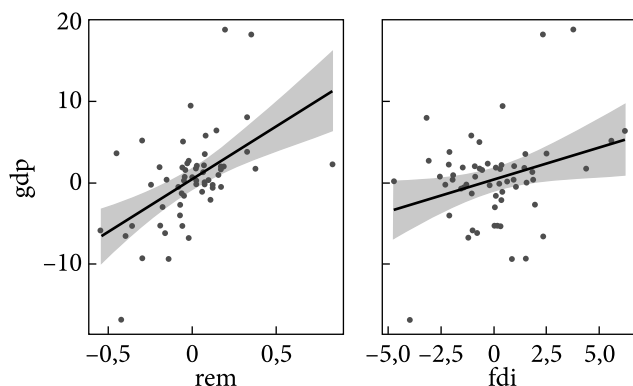

Рис. 7. Діаграми розсіювання та регресійні лінії *rem vs gdp* та *fdi vs gdp*
Джерело: побудовано автором за даними Держстату [10] та НБУ [15].

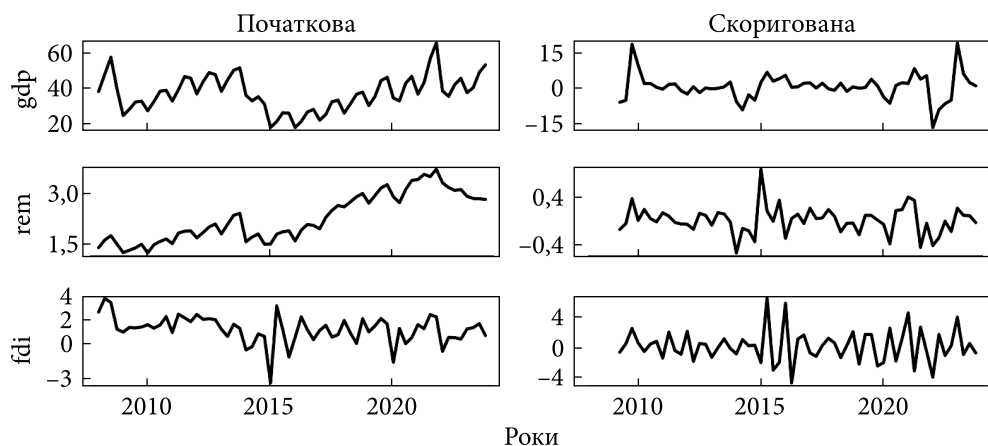

Рис. 8. Часові ряди *gdp*, *rem* та *fdi* до та після трансформації
Джерело: побудовано автором за даними Держстату [10] та НБУ [15].

табл. 4, є помірна позитивна кореляція між приватними грошовими переказами з-за кордону (*rem*) і ВВП (*gdp*) (0,5186), а значення 0,2943 вказує на слабку позитивну кореляцію між прямими іноземними інвестиціями (*fdi*) і ВВП (*gdp*). Кореляція між незалежними змінними *rem* та *fdi* відсутня (–0,0029), тобто проблеми мультиколінеарності в моделі немає.

Таблиця 4. Кореляційна матриця *gdp*, *rem* та *fdi*

	<i>gdp</i>	<i>rem</i>	<i>fdi</i>
<i>gdp</i>	1	0,51860741	0,29432204
<i>rem</i>	0,5186074	1	–0,0028761
<i>fdi</i>	0,294322	–0,0028761	1

Джерело: розроблено автором на основі даних Держстату [10] та НБУ [15].

Рис. 8 містить графіки змінних до (стовпчик ліворуч) та після (стовпчик праворуч) трансформації.

На рис. 9 угорі зображено змодельовані значення *gdp* (пунктирна лінія) проти фактичних, а знизу — графік залишків моделі.

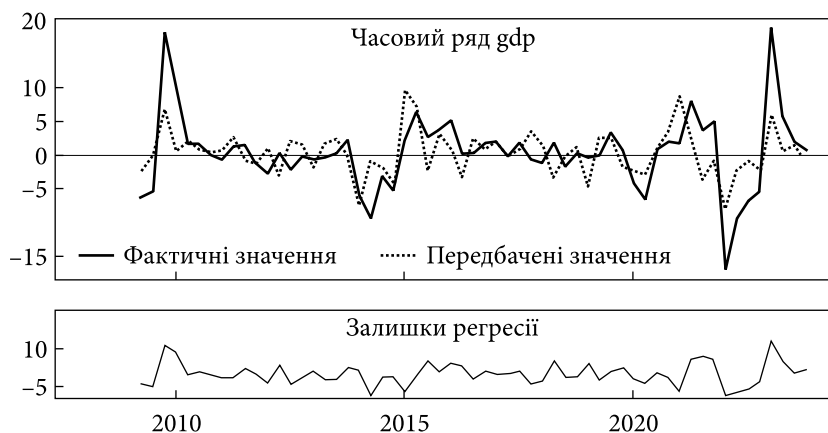

Рис. 9. Графік фактичних та змодельованих (на основі регресії) значень *gdp*
 Джерело: побудовано автором за даними Держстату [10] та НБУ [15].

Рис. 10 безпосередньо присвячений графікам залишків моделі. Аналіз залишків моделі лінійної регресії дає змогу оцінити, чи модель відповідає припущенням класичної лінійної регресії (гомоскедастичність, відсутність автокореляції, нормальність залишків). Діаграми розсіювання залишків (*Residuals vs Fitted*) та квадрата залишків (*Scale-Location Plot*) проти змодельованих значень свідчать про те, що модель лінійна, а залишки гомоскедастичні (пунктирні лінії хоча й не ідеально рівні, але близькі до цього). *Residuals vs Time* показує динаміку залишків у часі (це повтор графіка залишків із рис. 9 в іншому масштабі): випадкове розташування залишків навколо нуля без патернів вказує на відсутність автокореляції. Відповідно до діаграми *ACF of Residuals*, тільки перший лаг є значущим, тобто модель може мати автокореляцію. *Q-Q Plot of Residuals* (значення не сильно відхиляються від лінії нормального розподілу) та *Distribution of Residuals* (гістограма близька до форми дзвону) підтверджують нормальний розподіл залишків моделі.

Наведені нижче результати тестів (табл. 5) загалом підтверджують припущення щодо залишків моделі, зроблених на основі візуального аналізу їхніх графіків: у моделі відсутня автокореляція першого порядку, але присутня — вищих порядків; залишки є нормально розподіленими та гомоскедастичними. Це дає змогу вважати цю модель загалом адекватною.

Згідно з рівнянням моделі (табл. 6), при збільшенні грошових переказів (*rem*) на 1 млрд дол. США валовий внутрішній продукт (*gdp*) у середньому зростатиме на 12,98 млрд дол. США, за інших рівних умов; аналогічне збільшення прямих іноземних інвестицій (*fdi*) асоціюється зі зростанням ВВП (*gdp*) на 0,79 млрд дол. США, також за інших рівних умов. Обидві змінні *rem* та *fdi* значущі з рівнем довіри 99 %.

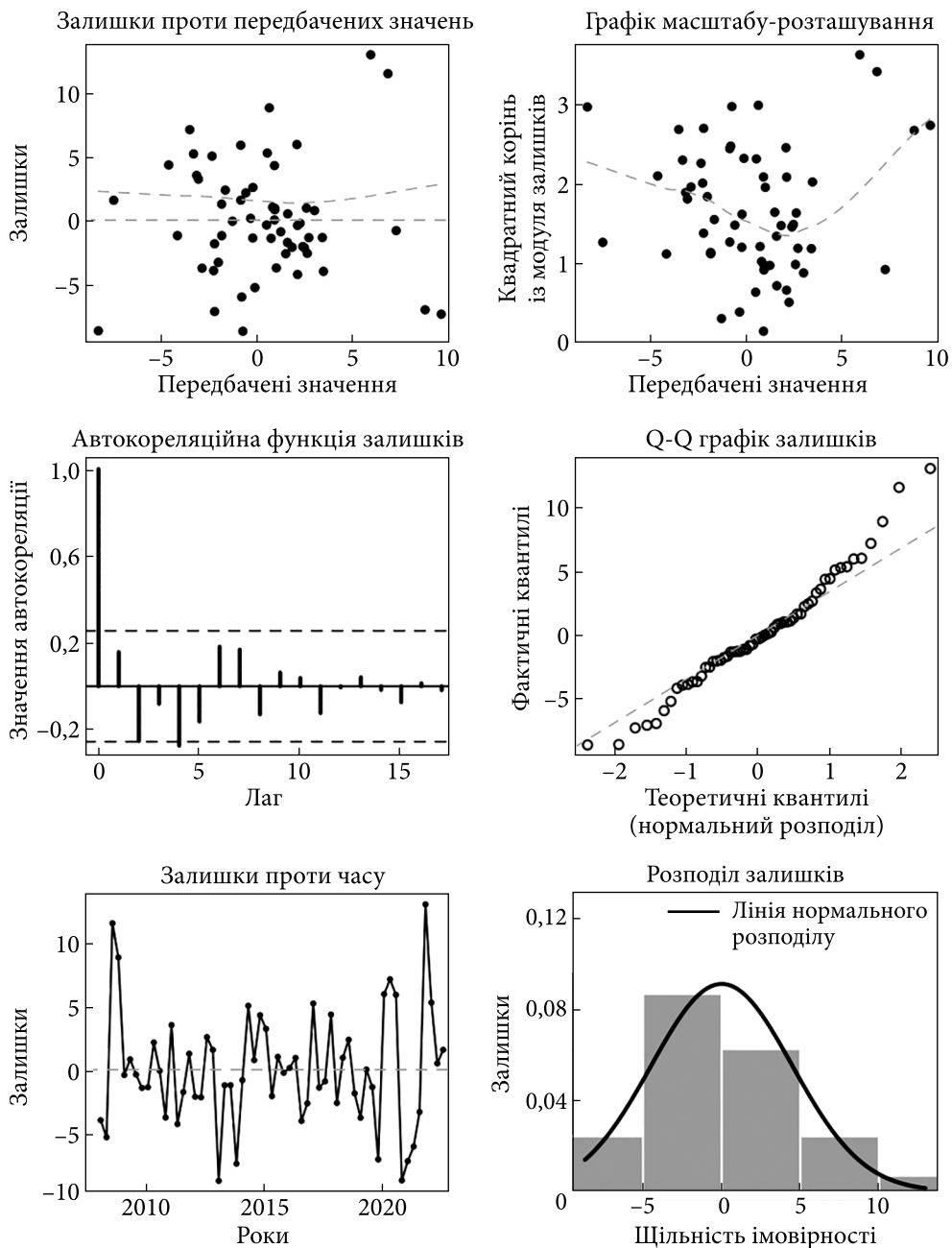

Рис. 10. Графіки залишків моделі

Джерело: побудовано автором за даними Держстату [10] та НБУ [15].

Таблиця 5. Результати тестів залишків моделі на відсутність автокореляції, нормальність розподілу та гомоскедастичність

	Тест	p-value	Результат	Інтерпретація тесту
1	Критерій Дарбіна — Ватсона для автокореляції першого порядку	0,11	Не вдалося відхилити H_0	Немає автокореляції першого порядку в залишках
2	Тест Брейша — Годфрі для серійної кореляції порядку до 10	0,03	Відхилення H_0	Є серійна кореляція до зазначеного порядку
3	Тест Шапіро — Вілка на нормальність залишків	0,22	Не вдалося відхилити H_0	Залишки розподілені нормально
4	Критерій Брейша — Пейгана на гомоскедастичність	0,21	Не вдалося відхилити H_0	Залишки гомоскедастичні (постійна дисперсія)

Джерело: розроблено автором на основі даних Держстату [10] та НБУ [15].

Таблиця 6. Рівняння моделі

Параметр	Оцінка	Стандартна помилка	t-statistic	p-value
(Константа)	0,3596	0,594	0,605	0,54734
rem	12,9822	2,6791	4,846	1,04e-05 ***
fdi	0,7916	0,2868	2,759	0,00781 **
Рівень значущості:	0 '***' 0,001 '**' 0,01 '*' 0,05 '°' 0,1 '·' 1			
Стандартна помилка залишків:	4,562 при 56 ступенях свободи (5 спостережень видалено через пропущені значення)			
R-squared:	0,3565			
Скоригований R-squared:	0,3335			
F-statistic:	15,51 при 2 і 56 ступенях свободи			
p-value моделі:	0,000004366			

Джерело: розроблено автором на основі даних Держстату [10] та НБУ [15].

Примітка: зірочки позначають інтервали значущості (наприклад, p-value для rem має *** (це інтервал від 0 до 0,001), тобто з імовірністю 99,9 % ця змінна впливає на залежну gdp). Чим менше p-value, тим вища ймовірність, що вплив змінної є не випадковим, а реальним.

Прогнозоване значення ВВП за відсутності переказів та інвестицій у 0,36 млрд дол. США менш інформативне, оскільки нульові значення для rem та fdi малоімовірні в реальних умовах.

Значення R-squared свідчить, що модель пояснює 36 % варіації залежної змінної. Загалом модель є статистично значущою (p-value для F-statistic становить $4,37 \cdot 10^{-6}$).

Висновки. Приватні грошові перекази з-за кордону є одним із наслідків зовнішньої міграції. Офіційна українська статистика демонструє пози-

тивне зовнішнє міграційне сальдо за 2002—2021 рр., але ці дані не охоплюють тих людей, які не зареєстрували вибуття офіційно, що створює проблему значного недообліку емігрантів. Водночас постійна еміграція формує лише невелику частку обсягу грошових переказів (18 % у середньому за 2008—2023 рр.), а решта надходить від трудових мігрантів, яких налічується від 1,2 до 3,2 млн осіб за різними оцінками.

Упродовж 2008—2023 рр. обсяг приватних переказів та їхнє відношення до ВВП зросло удвічі, досягнувши 11,3 млрд дол. США та 6 % відповідно. Зростання зумовлене як посиленням трудової міграції, так і покращенням умов для офіційних переказів, хоча спостерігалися періоди спадів (2009, 2014 та після 2022 р.). Несуттєве зниження обсягу переказів у ці роки підтверджує їхню стійкість до криз. Після початку російсько-української війни 2014 р. частка формальних переказів знизилася на третину через переорієнтацію мігрантів на країни ЄС із високими тарифами на платіжні системи та водночас географічною близькістю. А 2020 р. Україна посідала третє місце в Європі за показником відношення грошових переказів із-за кордону до ВВП як одна з найбідніших країн у регіоні.

Перекази мігрантів стимулюють переважно споживчий попит (споживання становить 82 % у фактичному бюджеті відповідних домогосподарств), водночас частка продуктивних бізнес-інвестицій є мінімальною (лише 1 %) — за даними останнього опитування Міжнародної організації з міграції на цю тему. Тому теоретичне збільшення споживчого попиту в Україні 2023 р. становить 3,6 % ВВП, а інвестицій — лише 0,1 % ВВП — завдяки грошовим переказам із-за кордону. Економетричний аналіз даних за 2008—2023 рр. дав змогу виявити позитивну залежність між ВВП та приватними грошовими переказами з-за кордону (коефіцієнт кореляції 0,52) і прямими іноземними інвестиціями (0,29). Згідно з моделлю, збільшення приватних переказів на 1 млрд дол. США сприяє зростанню ВВП на 12,98 млрд дол. США, тоді як аналогічне збільшення інвестицій — лише на 0,79 млрд дол. США.

Отже, динаміка приватних грошових переказів із-за кордону, що формуються переважно завдяки трудовій міграції, за останні роки є висхідною, із деяким зниженням у певні періоди. Ці фінансові потоки здебільшого використовуються для задоволення поточних потреб населення. Вони превалюють над прямими іноземними інвестиціями та обидва сприяють зростанню ВВП.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Francois, J. N., Ahmad, N., Keinsley, A., & Nti-Addae, A. (2022). Heterogeneity in the long-run remittance-output relationship: Theory and new evidence. *Economic Modelling*, 110, 105—793. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2022.105793>
2. Abdulai, A.-M. (2023). The impact of remittances on economic growth in Ghana: An ARDL bound test approach. *Cogent Economics & Finance*, 11 (2). <https://doi.org/10.1080/23322039.2023.2243189>

3. Golder, U., Rumaly, N., Hossain, M. K., & Nigar, M. (2023). Financial progress, inward remittances, and economic growth in Bangladesh: Is the nexus asymmetric? *Heliyon*, 9 (3), Article e14454. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e14454>
4. Pozniak, O. V. (2016). Evaluation of consequences of external labour migration in Ukraine. *Demography and Social Economy*, 27 (2), 169—182. <https://doi.org/10.15407/dse2016.02.169>
[Позняк, О. В. (2016). Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні. *Demography and Social Economy*, 27 (2), 169—182].
5. Pozniak, O. V., & Tereshchenko, H. I. (2012). Complex estimation of migrant workers incomes and remittances. *Demography and Social Economy*, 18 (2), 74—84. <https://doi.org/10.15407/dse2012.02.074>
[Позняк, О. В., Терещенко, Г. І. (2012). Комплексна оцінка обсягів доходів трудових мігрантів та грошових переказів. *Demography and Social Economy*, 18 (2), 74—84].
6. Maidanik, I. P. (2023). Remittances in Ukraine during the full-scale war. *Demography and Social Economy*, 53 (3), 18—32. <https://doi.org/10.15407/dse2023.03.018>
[Майданік, І. П. (2023). Грошові перекази в Україні впродовж повномасштабної війни. *Demography and Social Economy*, 53 (3), 18—32].
7. Tuvakova, N. V. (2014). Empirical estimates of the mutual impact of Ukrainian foreign private transfers and GDP. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 20 (2), 226—230. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2014_2_49
[Тувакова, Н. В. (2014). Емпіричні оцінки взаємного впливу українських закордонних приватних трансфертів і ВВП. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*, 20 (2), 226—230].
8. International Organization for Migration (2019). *Migration in Ukraine: Facts and figures*. <https://ukraine.iom.int/uk/resources/mihratsiya-v-ukrayinitsyfri-i-fakty-2019>
[Міжнародна організація з міграції (2019). *Міграція в Україні: цифри і факти*].
9. Population of Ukraine. Labor emigration in Ukraine (2010). Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. https://idss.org.ua/monografii/poznyak_2010.pdf
[Населення України. Трудова еміграція в Україні (2010). Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України].
10. State statistics service of Ukraine (2025). <http://www.ukrstat.gov.ua/>
[Державна служба статистики України (2025)].
11. Pozniak, O. V., & Malynovska, O. A. (2015). An assessment of the collection, distribution, storage and analysis of migration information in Ukraine. International Organization for Migration. https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/migration_data_assessment_engl_press.pdf
[Позняк, О. В., Малиновська, О. А. (2015). Оцінка порядку збору, розподілу, зберігання та аналізу інформації у сфері міграції. Міжнародна організація з міграції].
12. Methodological commentary on the external sector statistics of Ukraine (according to the 6th edition of the “Balance of payments and international investment position manual”). National Bank of Ukraine. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BoP_methodological_notes.pdf
[Методологічний коментар до статистики зовнішнього сектору України (відповідно до 6-го видання «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції»). Національний банк України.].
13. Balance of payments and international investment position manual (6th ed.) (2009). International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>
14. Malynovska, O. A. (2013). Migrant remittances from abroad: Volumes, channels, socio-economic significance. National Institute for Strategic Studies. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-12/perekazu.pdf>

- [Малиновська, О. А. (2013). Перекази мігрантів з-за кордону: обсяги, канали, соціально-економічне значення. Національний інститут стратегічних досліджень].
15. National Bank of Ukraine (2025). <https://bank.gov.ua/> [Національний банк України (2025)].
 16. Remittances. (2024). National Bank of Ukraine. https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf [Грошові перекази (2024). Національний банк України].
 17. Methodology for calculating (estimating) population size (Decree No. 402). (2014, December 25). State Statistics Service of Ukraine. https://stat.gov.ua/sites/default/files/2023-10/Методика%20проведення%20розрахунків%20%28оцінок%29%20%20чисельності%20населення_0.pdf [Методика проведення розрахунків (оцінок) чисельності населення (Наказ № 402). (2014, 25 грудня). Державна служба статистики України].
 18. Attention media: The figure of 12 million Ukrainians working abroad is not true (2018, December 28). Ministry of Social Policy of Ukraine. <https://www.msp.gov.ua/news/16528.html> [До уваги ЗМІ: цифра про 12 мільйонів українських заробітчани за кордоном не відповідає дійсності (2018, 28 грудня). Міністерство соціальної політики України].
 19. Libanova, E. M. (2018). External labor migration of Ukrainians: Scale, causes, consequences. *Demography and Social Economy*, 33 (2), 11—26. <https://doi.org/10.15407/dse2018.02.011> [Лібанова, Е. М. (2018). Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Demography and Social Economy*, 33 (2), 11—26].
 20. Overview of the main changes in the methodology for compiling external sector statistics (2024). National Bank of Ukraine. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/komentar_osn_zmin_BPM6.pdf [Огляд основних змін у методології складання статистики зовнішнього сектору (2024). Національний банк України].
 21. Shchur, M. (2005, October 30). “Economic journal”: — Sale of “Kryvorizhstal” — The greatest success of the government in the last year; — Ukrainian agriculture is not ready for accession to the WTO; — Who were the owners of one of the first pharmacological factories in Ukraine? Their pharmacy is still operating in Lviv. *Radio Liberty*. <https://www.radiosvoboda.org/a/936375.html> [Щур, М. (2005, 30 жовтня). «Економічний журнал»: — Продаж «Криворіжсталі» — найбільший успіх влади за останній рік; — Українське сільське господарство не готове до вступу до СОТ; — Ким були власники однієї з перших в Україні фармакологічних фабрик? Їхня аптека досі працює у Львові. *Радіо Свобода*].
 22. World migration report 2022 (2021). International Organization for Migration. United Nations. <https://doi.org/10.18356/9789292680763>
 23. GDP per capita (current US\$) (2024). World Bank Open Data. The World Bank Group. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
 24. Tokarchuk, T. V. (2020). Remittances from migrant workers: Current situation and assessment of prospects. National Bank of Ukraine. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Transfers_from_migrant_workers_Tokarchuk_2020-06-03.pdf?v=6 [Токарчук, Т. В. (2020). Перекази від трудових мігрантів: поточна ситуація та оцінка перспектив. Національний банк України].
 25. Migration as an enabler of development in Ukraine (2016). International Organization for Migration. <https://ukraine.iom.int/uk/resources/mihratsiya-yak-chynnyk-rozvytku-v-ukrayini> [Міграція як чинник розвитку в Україні (2016). Міжнародна організація з міграції].
 26. Methodology for calculating gross domestic product (Decree No. 278). (2022, November 9). State Statistics Service of Ukraine. https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2022/278/278.pdf

- [Методика розрахунку валового внутрішнього продукту (Наказ № 278). (2022, 9 листопада). Державна служба статистики України].
27. Mankiw, N. G. (2008). *Macroeconomics* (7th ed.). Worth Publishers. <https://jollygreengeneral.typepad.com/files/n.-gregory-mankiw-macroeconomics-7th-edition-2009.pdf>
28. Pieńkowski, J. (2015). The impact of labour migration on the Ukrainian economy. *European Economy — Discussion Papers*, (123), 1—28. <https://doi.org/10.2765/450169>

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

Bohdan Martyshchenko, Postgraduate Student
Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: marbo97@ukr.net
ORCID: 0009-0000-2868-0931

REMITTANCES: TRENDS AND IMPACT ON UKRAINE'S GROSS DOMESTIC PRODUCT

This article examines the impact of remittances on the Ukraine's gross domestic product (GDP). It compares the volumes of remittances and foreign direct investment as a component of GDP and assesses how remittances are utilized. This study uses official data and materials from the State Statistics Service of Ukraine, the National Bank of Ukraine, and several international organizations. It applies general scientific methods (analysis, synthesis, generalization, comparison) and special methods, including economic and statistical analysis, correlation and regression analysis, as well as econometric tools. The study estimates the impact of remittances on GDP through consumption and investment. Using R software, the analysis models the effects of remittances and foreign direct investment on GDP. It also measures the correlation between independent variables (remittances and foreign direct investment) and evaluates their respective impacts on GDP. The study tests the adequacy of the model and estimates how a USD 1 billion change in remittances or foreign direct investment affects GDP. The study's relevance lies in the significant role remittances play in GDP formation and economic stability, especially during economic crises. The findings show that remittances are a vital source of financial inflows, primarily supporting consumer demand. The research's novelty comes from its innovative approach, combining both quantitative and qualitative analyses of remittances concerning to economic indicators. The main findings indicate that most remittances come from migrant workers. Official statistics do not fully reflect the scale of permanent emigration, and data on labor migration are fragmentary, complicating analysis. Remittances drive growth in consumer demand and investment, both components of GDP, according to its calculation formula. Migrant remittances are largely allocated to consumer spending, while the share of funds invested in business development is minimal. In recent years, remittances have mostly grown, surpassing foreign direct investment despite global and regional shocks. Both remittances and foreign direct investment contribute to GDP growth. After 2014, changes in migration patterns increased the share of informal remittances.

Keywords: migration, remittances, foreign direct investment, economic development, gross domestic product, consumer demand, investment, econometric modeling.